

7. Ювілейна пам'ятка 25-ліття новіціату оо. Василян у Канаді. 50 літ на службі Богові й народові (1902–1952). – Вид. оо. Василян у Торонті, 1953. – 436 с.

8. Ukrainian Catholic Archeparchy of Winnipeg Archives (UCAWA). Raport Sur La Question des Ruthenes. L 34013, p. 1.

Гнот С.І.

*кандидат історичних наук, доцент,
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського*

УКРАЇНСЬКА ГАЛИЦЬКА ОСВІТА МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Для кожної держави, яка планує поступ у майбутнє освітні проблеми є актуальними. Стан української освіти в Галичині міжвоєнного періоду залишається цікавою і недостатньо вивченою сторінкою вітчизняної історії. В умовах відсутності державності і польського панування у 20-30-х роках ХХ ст. на порядку денному постало гасло: «Чия школа – того майбутнє».

Метою нашої статті є висвітлення проблем, які стояли у сфері української освіти різних рівнів в Галичині міжвоєнного часу у складі Польської держави. Окремі аспекти даного питання опрацьовували українські педагоги та дослідники М. Галущинський [1], Л. Ясінчук [2], О. Терлецький [3], Б. Ступарик [4], Ф. Грицюк [5].

Чимало дослідників звертають свою увагу на те, що за весь час існування Польської держави в освітній галузі йшли постійні експерименти. Так, згідно з умовами Ризького мирного договору 1921 р. на території, підвладній Польщі, українцям, росіянам та білорусам забезпечувалися умови для розвитку національних мов, шкіл і культури. Конституційні акти 1921 та 1925 років відповідали міжнародним правовим стандартам і підтверджували правовий статус національних меншин. Однак підзаконні акти, які приймалися владою різних рівнів, не дозволяли розвиток української культури. З того часу, як доля Східної Галичини була вирішена на раді послів великих держав – Великобританії, Франції, Італії та Японії у Парижі від 15 березня 1923 року на користь Польщі, розпочалася систематична полонізація українських шкіл.

Ще у вересні 1922 р. польський сейм ухвалив закон про так звану воєводську самоуправу, в якому поділив шкільну адміністрацію і шкільництво на українських землях на українське і польське [6, с. 6]. Наступним практичним кроком 1923 року було підпорядкування галицького шкільництва польському міністерству освіти. Кураторія львівського шкільного округу виразно заявляла «Всі школи, як публічні, так і приватні на території Речі Посполитої Польської є в тісному значенні цього слова польськими школами. Про інші школи, які не відповідають ідеї польської державності в польській державі, не може бути й мови» [6, с. 3]. Міністерство скасувало єдиний український чоловічий відділ державної учительської семінарії і єдину українську школу вправ у Львові, що

існувала 45 років. У жовтні 1923 р. міністерство освіти Польщі офіційно заборонило вживати слово «український» як таке, що «є шкідливим і небезпечним для Речі Посполитої» [7, арк. 14]. Наприкінці 1923 р. у Львівському шкільному окрузі кількість українських початкових шкіл становила 2276, польських – 2882 [6, с. 8].

Негативні тенденції торкнулися і вищої школи. Так, у Львівському університеті були ліквідовані українські кафедри, на що українці реагували організацією Львівського таємного університету (1921 – 1925) з більш як п'ятдесятьма кафедрами і близько 1500 студентами.

Указом від 13 грудня 1923 р. кураторія львівського шкільного округу ввела двомовність у двох українських жіночих семінаріях у Львові і Перемишлі. Практично у «двомовних» школах Галичини переважала польська мова і польські вчителі. Таким чином, влада ліквідувала українські вчительські школи. Державні школи у селах і містах поступово перетворювались на цілковито польські [6, с. 9].

1924 року польський сейм з ініціативи міністра віросповідань та загальної освіти графа Станіслава Грабського ухвалив так званий «кресовий» шкільний закон, що стосувався Західної України і Західної Білорусії. Формально всі школи могли перетворитися на двомовні, практично вони перетворились на польські, бо вчителі не знали обох мов. В результаті такої урядової політики кількість українських шкіл у порівнянні з 1923 р. зменшилася більш як на 1300 [8, с. 11].

Офіційна статистика народних шкіл у Польщі на кінець 1925 року виглядала так:

Таблиця 1

національні	державні	приватні
українські	1 055	19
польські	22 274	451
німецькі	558	131
російські	2	5
білоруські	3	-
литовські	5	86
єврейські	-	114

Джерело: [6]

Отже, як бачимо, польські державні і приватні школи були найчисленнішими, кількість українських шкіл була значно меншою, третіми за кількістю були німецькі освітні заклади. Незначною була кількість державних російських, білоруських та литовських шкіл.

Після державного перевороту 1926 року Польську державу очолив військовий міністр і диктатор Ю. Пілсудський. З цього часу офіційна польська статистика оприлюднила факти про постійне зменшення українських шкіл на східних територіях Речі Посполитої. За два роки так званих «санацийних урядів» українці втратили ще 281 народну школу [6, с. 14].

Усі державні фахові школи функціонували тільки з польською мовою навчання. Вступ до них української молоді значно ускладнювався. Польські приватні фахові школи отримували великі державні дотації з центральних та місцевих бюджетів.

Усвідомлюючи, що провідну роль в Польській державі відіграватимуть високоосвічені і професійні кадри, чиновники різних рангів ускладнили вступ української молоді до вищих шкіл, особливо до львівських. Важкі випробування чекали на вступників до медичних, природничих відділів університету, ветеринарної школи, на всі факультети політехніки, а також на фармацевтику, фізичне виховання [6, с. 82]. Таким чином усіяко обмежувався доступ здібної і національно свідомої української молоді до здобуття професійної освіти і ґрунтовних знань.

Протистояти національній дискримінації у цій сфері можна було організацією недержавної системи національної освіти. Двигуном українського виховання на всіх українських землях під Польщею стало товариство «Рідна школа», відоме під такою назвою в Галичині з 1923 року. Організація захищала інтереси українського державного шкільництва й учительства, засновувала шкільні і виховні заклади, проводила різноманітні курси. «Рідна школа» забезпечувала педагогічний супровід захоронок (дитячих дошкільних закладів міжвоєнного часу – С.Г.), народних шкіл, учительських семінарій, гімназій, фахових шкіл. Товариство розгорнуло потужну діяльність у сфері організації курсів для неграмотних, запровадило бібліотечну справу і видавничу діяльність. «Рідна школа» активно співпрацювала з Українською Греко-католицькою церквою і організовувала приватне шкільництво.

Особливо високими показниками у системі національної освіти відзначалися чисельні навчальні заклади різних типів, створені під опікою чернечого згромадження святого Василія Великого: початкові школи, фахові, гімназії, ліцеї вчительські семінарії.

Єдиним українським вищим навчальним закладом у Другій Речі Посполитій можна вважати Богословську академію, створену 1928 року. Навчання в академії велося на двох факультетах – філософському і теологічному. Заклад функціонував як частина українського університету. Викладацькою і науково-дослідною роботою в ньому займалися відомі у світі науковці: Іван Крип'якевич, Ярослав Пастернак, Микола Чубатий, Костянтин Чехович.

Отже, українська освітня галузь в міжвоєнній Польській державі не завмерла, а переживши скрутні часи національного утиску, утверджувалась на теренах Галичини в нових організаційних формах. Педагогічним процесом у навчальних закладах різних типів та на просвітницьких курсах опікувалася «Рідна школа». Під патронатом Греко-католицької церкви опинилася низка приватних шкіл, де українські діти та молодь, позбавлені повноцінного виховання, здобували освіту та фахові навички в християнській атмосфері та в умовах матеріального забезпечення. Українські галицькі освітні осередки з допомогою церкви налагоджували контакти з науково-освітніми центрами за межами Польської держави і сприяли навчанню в них талановитої молоді.

Список використаних джерел:

1. Галущинський М. Народня освіта й виховання народу. Методи й цілі / М. Галущинський. – Львів: З друкарні Ставропігійського інституту, 1920. – 34 с.
2. Ясінчук Л. Фінансові потреби Р.Ш. та внутрішня позичка / Л. Ясінчук // Рідна школа. – 1934. – 1 березня. – С. 49-52.
3. Терлецький О. «Рідна школа» і наша суспільність / О. Терлецький // Рідна школа. – 1927. – 1 січня. – С. 1-3.
4. Ступарик Б. Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772-1939 рр.) / Б. Ступарик, В. Моцюк. – Коломия: Вік, 1995. – 173 с.
5. Грицюк Ф. Українська школа в контексті етнополітики міжвоєнної Польщі: автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.05 «Етнологія» / Ф. Ф. Грицюк. – К., 1998. – 23 с.
6. Герасимович І. На тривогу ! Основи української нації загрожені / І. Герасимович. – Львів: Накл. «Рідної Школи» у Львові, 1929. – 152 с.
7. Державний архів Львівської області. – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 28.
8. Кооперативний тиждень «Рідної школи» // Господарсько-кооперативний часопис. – Львів, 1925. – № 15. – С. 11.

Григорук Н.А.

*кандидат історичних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ЕТНОГЕНЕЗ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ МИКОЛИ ЧУБАТОГО

Професор Микола Чубатий досліджував питання етногенезу українського народу у працях «До питання про початки української нації» [1], «Ще дещо про початки українського народу» [2], «Київська Русь в нових советських та польських дослідах» [3] та особливо у монографії «Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй» [4].

У цій праці автор аргументовано доводить безпідставність тверджень радянської історіографії про Київську Русь як «колиску трьох братніх народів» з єдиною давньоруською народністю, мовою та культурою. У ній М. Чубатий, спираючись на джерела та досягнення української історіографії, зокрема М. Грушевського, робить важливі висновки:

1. Три східнослов'янських народи, згодом нації – українська, російська та білоруська, окремо формувалися з етнічного субстрату того населення, яке проживало на нинішніх територіях цих трьох націй принаймні від епохи неоліту. Археологія обґрунтовує, що рідко у світі траплялася впродовж тисяч років така стабільність населення [4, с. 132].

2. У самостійному формуванні кожної з трьох східнослов'янських націй мали вплив три фактори: а) географічна будова східноєвропейського простору; б) зв'язки населення того простору з сусідами; в) відмінність їх етнічних субстратів від передісторичних часів [4, с. 132].